RAQAMLI TA'LIM RESURSLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING INGLIZ TILIDAGI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Aminbayev Muxammadjon
Tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta'lim resurslari vositasida o'quvchilarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Ingliz tilini o'qitish jarayonida elektron ta'lim platformalari, multimedia materiallari, interaktiv topshiriqlar, raqamli hikoyalar hamda audio-video resurslaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, kommunikativ yondashuv va raqamli pedagogika integratsiyasi asosida o'quvchilarning tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik model taklif etilgan. O'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini baholash mezonlari hamda raqamli ta'lim resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim resurslari, ingliz tili, kommunikativ kompetensiya, kommunikativ yondashuv, raqamli pedagogika, interaktiv topshiriqlar, multimedia, nutqiy faoliyat, individual ta'lim, refleksiya.

KIRISH

Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida xorijiy tillarni o'qitish mazmuni hamda metodlarini zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda takomillashtirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Xususan, ingliz tilini o'rgatishda o'quvchilarning faqat grammatik bilim va lug'at boyligini shakllantirish bilan cheklanmasdan, ularning real kommunikativ vaziyatlarda tildan samarali foydalanish qobiliyatini rivojlantirish zarur. Bunda raqamli ta'lim resurslari o'quv jarayonini interaktiv tashkil etish, til muhitini modellashtirish va o'quvchilarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlarini kengaytiradi.

An'anaviy ta'lim sharoitida o'quvchilar ingliz tilidagi bilimlarini amaliy muloqotda qo'llash uchun yetarli imkoniyatga ega bo'lmasligi mumkin. Raqamli ta'lim resurslari esa audioyozuvlar, videomateriallar, virtual suhbatlar, elektron matnlar va interaktiv topshiriqlar yordamida tilni turli kommunikativ vaziyatlarda mashq qilish imkonini yaratadi. Biroq bunday vositalarning samaradorligi ularning mavjudligiga emas, balki ta'lim maqsadiga muvofiq tanlanishi va metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq.

Kommunikativ kompetensiya o'quvchining til vositalaridan foydalanib, muayyan vaziyatda fikrini tushunarli ifodalashi, suhbatdoshini anglay olishi, muloqotni davom ettirishi va kommunikativ maqsadga erishishi bilan tavsiflanadi. Shu sababli ingliz tilini o'qitishda raqamli resurslarni kommunikativ topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining amaliy yo'naltirilganligini kuchaytiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi raqamli ta'lim resurslari vositasida o'quvchilarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlarni nazariy jihatdan asoslash va ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, kommunikativ, shaxsga yo‘naltirilgan va raqamli-pedagogik yondashuvlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchining til o‘rganish jarayonida faol ishtirok etishi, bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llashi va o‘z kommunikativ faoliyatini mustaqil baholashiga yo‘naltirilgan.

Maqolani tayyorlashda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Raqamli ta’lim resurslarining didaktik imkoniyatlari ingliz tilidagi nutqiy faoliyat turlari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqildi.

Metodikani takomillashtirish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Kommunikativ yo‘naltirilganlik — topshiriqlar o‘quvchilarning ingliz tilida muloqot qilishiga xizmat qilishi.

Interaktivlik — o‘quvchilarning savol-javob, muhokama, juftlik va guruh faoliyatida ishtirok etishi.

Individual yondashuv — topshiriqlarning murakkabligini o‘quvchilarning til bilish darajasiga moslashtirish.

Integrativlik — tinglash, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirish.

Uzluksiz qayta aloqa — bajarilgan topshiriqlar bo‘yicha o‘z vaqtida fikr-mulohaza berish va xatolar ustida ishlash.

Refleksivlik — o‘quvchining o‘z kommunikativ imkoniyatlari va rivojlanish ehtiyojlarini tahlil qilishi.

ASOSIY QISM

Raqamli ta’lim resurslarining kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi o‘rni

Raqamli ta’lim resurslari — ta’lim mazmunini elektron shaklda taqdim etish, o‘quv faoliyatini tashkil etish va ta’lim natijalarini kuzatishga xizmat qiluvchi elektron materiallar hamda dasturiy vositalar majmuasidir. Ular elektron darsliklar, raqamli lug‘atlar, audio-video materiallar, interaktiv mashqlar, ta’lim platformalari, raqamli hikoyalar va virtual muloqot vositalarini qamrab oladi.

Ingliz tilini o‘qitishda raqamli resurslardan foydalanish o‘quvchilarga tilni turli vaziyatlarda qo‘llash, autentik nutq namunalarini tinglash, yangi lug‘at birliklarini kontekstda o‘zlashtirish va muloqot jarayonida o‘z fikrini ifodalash imkonini beradi. Masalan, videomateriallar yordamida kundalik suhbatlarning mazmuni va nutqiy vaziyatlari o‘rganiladi, interaktiv mashqlar orqali grammatik hamda leksik bilimlar mustahkamlanadi, elektron portfoliolar orqali esa o‘quvchining kommunikativ rivojlanishi kuzatib boriladi.

Raqamli resurslarning yana bir muhim jihati — o‘quv faoliyatini individuallashtirish imkoniyatidir. O‘quvchilar topshiriqlarni o‘zlashtirish sur’atiga mos ravishda bajarishi, zarur materiallarni qayta ko‘rib chiqishi va xatolarini tahlil qilishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli vositalar o‘qituvchining metodik rahbarligini almashtirmaydi, balki uning ta’limni tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlari

O‘quvchilarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda o‘zaro bog‘liq bir nechta tarkibiy qismlarni hisobga olish lozim.

Leksik-grammatik tarkibiy qism o‘quvchining so‘z boyligi, grammatik birliklar va gap tuzish qoidalaridan kommunikativ maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyatini qamrab oladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Nutqiy tarkibiy qism tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish faoliyatlarini amalga oshirishni nazarda tutadi. Bu ko‘nikmalar alohida rivojlantirilishi bilan birga, real muloqot sharoitida integratsiyalashgan holda namoyon bo‘ladi.

Sotsiolingvistik tarkibiy qism turli kommunikativ vaziyatlarda tegishli til birliklari va muomala shakllarini tanlash bilan bog‘liq. Masalan, salomlashish, iltimos bildirish, minnatdorlik izhor etish va suhbatni yakunlashda vaziyatga mos ifodalardan foydalanish.

Strategik tarkibiy qism o‘quvchining muloqot davomida yuzaga kelgan qiyinchiliklarni bartaraf etish, tushunmagan joyini aniqlashtirish, savol berish, fikrini boshqa so‘zlar bilan ifodalash va suhbatni davom ettirish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Raqamli ta’lim resurslari ushbu tarkibiy qismlarni rivojlantirish uchun turli imkoniyatlarni taqdim etadi. Biroq har bir resursning mazmuni va qo‘llanish usuli aniq kommunikativ vazifa bilan bog‘lanishi kerak.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish metodikasi

Raqamli ta’lim resurslari asosida ingliz tilini o‘qitish metodikasini takomillashtirishda o‘quv faoliyatini bir-birini to‘ldiruvchi bosqichlarda tashkil etish maqsadga muvofiq.

Birinchi bosqich — diagnostik-tayyorgarlik bosqichi. Ushbu bosqichda o‘quvchilarning ingliz tilini bilish darajasi, lug‘at boyligi, nutqiy ko‘nikmalari va raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatlari aniqlanadi. Olingan ma’lumotlar asosida ta’lim maqsadlari va topshiriqlar murakkabligi belgilanadi.

Ikkinchi bosqich — mazmuniy-kognitiv bosqich. O‘quvchilar yangi so‘zlar, grammatik birliklar va kommunikativ ifodalarni raqamli matnlar, audioyozuvlar, videolavhalar hamda interaktiv mashqlar yordamida o‘zlashtiradilar. Ushbu bosqichda yangi bilimlarni kommunikativ vaziyat bilan bog‘lashga alohida e’tibor qaratiladi.

Uchinchi bosqich — kommunikativ-amaliy bosqich. O‘quvchilar raqamli resurslar asosida modellashtirilgan vaziyatlarda dialog tuzish, savollarga javob berish, axborot almashish, muammoni muhokama qilish va qisqa taqdimotlar tayyorlash kabi faoliyatlarni bajaradilar. Bunda til vositalarini amalda qo‘llash ustuvor ahamiyat kasb etadi.

To‘rtinchi bosqich — refleksiv-baholash bosqichi. O‘quvchilar o‘z nutqiy faoliyatini tahlil qiladilar, belgilangan mezonlar bo‘yicha o‘zlarini baholaydilar va keyingi rivojlanish maqsadlarini belgilaydilar. O‘qituvchi topshiriqlar natijasiga ko‘ra individual tavsiyalar beradi.

Mazkur bosqichlarning o‘zaro izchil bog‘lanishi ta’lim jarayonini rejalashtirish, o‘quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olish va kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishini muntazam kuzatish imkonini beradi.

Raqamli resurslar asosida kommunikativ topshiriqlar tizimi

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun raqamli resurslar bilan bog‘langan amaliy topshiriqlar tizimini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Topshiriqlar til birliklarini o‘zlashtirishdan boshlab, mustaqil muloqotga kirishishgacha bo‘lgan faoliyatlarni qamrab olishi lozim.

Masalan, “At the café” — “Kafeda” mavzusida quyidagi topshiriqlarni tashkil etish mumkin.

Birinchi topshiriqda o‘quvchilar raqamli kartochkalar yordamida taomlar, ichimliklar va buyurtma berishga oid inglizcha so‘zlarni o‘rganadilar. Ikkinchi topshiriqda kafedagi suhbat aks etgan qisqa audio yoki videoni tomosha qilib, suhbat ishtirokchilarining maqsadini aniqlaydilar. Uchinchi topshiriqda dialogdagi ifodalarni tegishli vaziyatlar bilan moslashtiradilar. To‘rtinchi topshiriqda juftliklarda mijoz va ofitsiant rollarini bajarib, ingliz tilida dialog tuzadilar. Yakuniy topshiriqda o‘quvchilar o‘z dialoglarini audio yoki video shaklida yozib, mezonlar asosida tahlil qiladilar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ushbu topshiriqlar tizimi orqali o‘quvchilar lug‘at va grammatik bilimlarini muloqotda qo‘llash, suhbatdoshning nutqini tushunish, savol berish, javob qaytarish va kommunikativ vaziyatga mos munosabat bildirishni mashq qiladilar.

Bundan tashqari, raqamli hikoyalar, virtual ekskursiyalar va interaktiv muammoli vaziyatlar yordamida o‘quvchilarning ingliz tilida fikr bildirish va mustaqil qarorlarini asoslash qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

Kommunikativ kompetensiyani baholash mezonlari

Takomillashtirilgan metodikaning muhim tarkibiy qismlaridan biri o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini baholash mezonlarini aniqlashtirishdir. Baholash faqat grammatik xatolar yoki to‘g‘ri javoblar soni bilan cheklanmasligi, balki o‘quvchining muloqot maqsadiga erishish qobiliyatini ham qamrab olishi lozim.

Quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

Til vositalaridan foydalanish: lug‘at boyligi, grammatik to‘g‘rilik va ifodalarning o‘rinli qo‘llanishi.

Nutqni tushunish: audio, video va matnlardagi asosiy mazmun hamda muhim ma’lumotlarni anglash.

Fikrni ifodalash: o‘z fikrini tushunarli, izchil va vaziyatga mos ravishda bayon etish.

Muloqotda ishtirok etish: suhbatni boshlash, savol berish, javob qaytarish va muloqotni davom ettirish.

Kommunikativ strategiyalar: tushunmovchilikni aniqlashtirish, fikrni qayta ifodalash va zarur hollarda yordam so‘rash.

Mustaqil ta’lim va refleksiya: raqamli resurslardan maqsadli foydalanish, xatolarni aniqlash va o‘z faoliyatini takomillashtirish.

Ushbu mezonlar asosida boshlang‘ich, o‘rta va yuqori darajalarni tavsiflash mumkin. Darajalar o‘quvchilarning yoshi, ta’lim bosqichi va til bilish darajasiga mos ravishda aniq ko‘rsatkichlar bilan belgilanishi kerak.

Metodikani takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari

Raqamli ta’lim resurslari vositasida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish metodikasini takomillashtirish, birinchi navbatda, resurs va kommunikativ maqsad o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlashni talab etadi. Masalan, tinglab tushunish uchun tanlangan audioyozuv o‘quvchining yoshiga, til bilish darajasiga va dars maqsadiga mos bo‘lishi kerak.

Ikkinchidan, topshiriqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish lozim. Dastlab namunaga asoslangan dialoglar, keyin tayanch so‘zlar yordamidagi suhbatlar va nihoyat mustaqil kommunikativ vaziyatlar taklif etiladi. Bunday ketma-ketlik o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga va til vositalarini mustaqil qo‘llashiga yordam beradi.

Uchinchidan, raqamli resurslardan foydalanish individual va hamkorlikdagi ta’lim shakllari bilan uyg‘unlashtirilishi kerak. O‘quvchilar mustaqil topshiriqlarni bajarish bilan birga, juftlik va guruhlarda muloqot qilib, bir-birining fikrini tinglash hamda o‘zaro fikr-mulohaza bildirish imkoniyatiga ega bo‘lishi zarur.

To‘rtinchidan, baholash jarayonida diagnostik ma’lumotlardan keyingi ta’lim faoliyatini rejalashtirish uchun foydalanish muhim. Agar o‘quvchilarda tinglab tushunish qiyinchiliklari aniqlansa, qo‘shimcha audio materiallar va bosqichli topshiriqlar beriladi. Fikrni og‘zaki ifodalashda qiyinchiliklar kuzatilsa, tayanch iboralar, dialog namunalari va rolli o‘yinlar qo‘llanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Beshinchidan, raqamli ta'limni tashkil etishda texnik imkoniyatlar, axborot xavfsizligi va raqamli resurslarning sifatiga e'tibor qaratish zarur. Internet imkoniyati cheklangan sharoitlarda oldindan yuklab olingan audio-video materiallar va oflayn topshiriqlardan foydalanish mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Nazariy tahlil asosida raqamli ta'lim resurslari vositasida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish metodikasining o'zaro bog'liq tarkibiy qismlari umumlashtirildi. Taklif etilayotgan model maqsadli, mazmuniy, jarayonli va diagnostik-baholash komponentlaridan tashkil topadi.

Maqsadli komponent o'quvchilarning ingliz tilida muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Mazmuniy komponent kommunikativ mavzular, lug'at va grammatik materiallar, audio-video resurslar hamda interaktiv topshiriqlarni qamrab oladi. Jarayonli komponent raqamli resurslar bilan ishlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, dialog va muhokamalarni tashkil etishni nazarda tutadi. Diagnostik-baholash komponenti esa o'quvchilarning natijalarini mezonlar asosida aniqlash va keyingi ta'lim faoliyatini rejalashtirishga xizmat qiladi.

Ushbu modelning metodik ahamiyati shundaki, raqamli resurslardan foydalanish alohida texnik faoliyat sifatida emas, balki kommunikativ maqsadga yo'naltirilgan yaxlit o'quv jarayonining tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Shu bilan birga, metodikaning samaradorligini faqat nazariy tahlil asosida tasdiqlab bo'lmaydi. Uni amaliyotda tekshirish uchun tajriba va nazorat guruhlarini tashkil etish, dastlabki hamda yakuniy diagnostika natijalarini taqqoslash va tegishli statistik tahlil o'tkazish zarur. Bunday tadqiqot raqamli resurslarning o'quvchilar kommunikativ kompetensiyasiga ta'sirini asosli baholash imkonini beradi.

XULOSA

Raqamli ta'lim resurslari vositasida o'quvchilarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish zamonaviy xorijiy til ta'limining muhim yo'nalishlaridan biridir. Raqamli resurslar ingliz tilini o'rganish jarayonini interaktiv tashkil etish, autentik nutq namunalaridan foydalanish, o'quvchilarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash va kommunikativ ko'nikmalarni amaliy vaziyatlarda mashq qilish imkonini beradi.

Tadqiqot doirasida kommunikativ yondashuv, raqamli pedagogika va individual ta'lim tamoyillarini uyg'unlashtirishga asoslangan metodik yondashuv taklif etildi. Mazkur yondashuv tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini integratsiyalashgan holda rivojlantirish, raqamli topshiriqlar tizimini ishlab chiqish va baholash mezonlarini aniqlashtirishni nazarda tutadi.

Metodikani samarali amalga oshirish uchun raqamli resurslarni ta'lim maqsadiga muvofiq tanlash, topshiriqlarni o'quvchilarning til bilish darajasiga moslashtirish, muntazam qayta aloqa tashkil etish va o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini kuzatib borish zarur. Kelgusida taklif etilgan metodik modelni tajriba-sinovdan o'tkazish hamda uning samaradorligini empirik ma'lumotlar asosida baholash maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
2. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO, 2023.
3. Chapelle, C. A. Computer Applications in Second Language Acquisition: Foundations for Teaching, Testing and Research. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. Mayer, R. E. Multimedia Learning. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
5. Beatty, K. Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning. 2nd ed. Harlow: Pearson Education, 2010.
6. Godwin-Jones, R. Emerging Technologies: Mobile Apps for Language Learning. Language Learning & Technology, 2011, 15(2), 2–11.
7. Hockly, N. Focus on Learning Technologies. Oxford: Oxford University Press, 2016.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.